

איליון מספר 1, 5 דצמבר 2002

הבחירות לכנסת ה-16 בקרב האזרחים הערבים בישראל

עורך: ד"ר אלי רכס

תוכן העניינים

א. דבר העורך.....	2
ב. עמדות.....	2
1. ד"ר אלי רכס : לשאלת השתתפות הערבים בבחירות.....	2
2. גילוי דעת מטעם שוקי חיטיב, יו"ר ועדת המעקב העליונה של הציבור הערבי בישראל.....	3
3. ד"ר שרה אוסצקי-לזר : מגמות בהצבעת האזרחים הערבים לקראת בחירות ינואר 2003.....	4
ג. סקרי דעת קהל.....	7
1. התייחסות עיתון התנועה האסלאמית לממצאי סקרי דעת קהל.....	7
2. סקר מכון "מותגים".....	8
ד. לקט מן העיתונות.....	9
1. הערכות כלליות.....	9
2. שאלת החרמת הבחירות.....	9
3. רשימה ערבית משותפת.....	10
4. התנועה האסלאמית.....	11
5. חד"ש.....	11
6. מד"ע.....	12
7. בלי"ד.....	12
8. אל-אצלאח - מפלגה חדשה.....	12
9. מפלגות ציוניות.....	13
10. מעורבות הרשות הפלסטינית בבחירות.....	14
11. שונות.....	14
ה. נתוני רקע.....	15
1. הצבעת הערבים בבחירות לכנסת מאז קום המדינה.....	15
2. תוצאות ההצבעה למפלגות העיקריות בבחירות לכנסת ה-15 (1999).....	15
3. הצבעת הערבים : השוואה בין שלוש מערכות הבחירות הקודמות.....	15

א. דבר העורך

אנו שמחים להעביר לעיונכם את הגיליון הראשון של "עדכן בחירות 2003" העוסק בבחירות לכנסת ה-16 בקרב האזרחים הערבים בישראל. זהו כלי עזר המכיל ריכוז של מידע עדכני על הפעילות הפוליטית והתכונה לקראת הבחירות בקרב הציבור הערבי.

העדכן מושתת על החומר הנצבר במאגר המידע של התכנית לחקר הפוליטיקה הערבית בישראל, הפועלת בשיתוף עם קרן קונרד אדנאור. חלקו האחד כולל מאמרי עמדה, שרובם נכתבו במיוחד למען פרסום זה. חלק אחר מציג ממצאי סקרי דעת קהל וחלק נוסף מביא לקט מן העיתונות, תוך שימת דגש על ידיעות וכתבות מהעיתונות הערבית. לבסוף כולל הפרסום נתוני רקע על דפוסי ההצבעה של הציבור הערבי בעבר.

בכוונתנו להוציא לאור עוד מספר גיליונות עד הבחירות ולאחריהן. מאמרי העמדה משקפים את דעת כותביהם בלבד.

לתגובות ניתן לפנות אל:

- אתר מרכז משה דיין באינטרנט: www.dayan.org
- התכנית לחקר הפוליטיקה הערבית בישראל: אריק רודניצקי
טלפון 03-6409991 / פקס 03-6406046
- ד"ר אלי רכס: relie@post.tau.ac.il
e-rekhess@northwestern.edu

ב. עמדות

1. ד"ר אלי רכס: לשאלת השתתפות הערבים בבחירות

בשנים שחלפו מאז הבחירות לכנסת ה-15 התדרדרו היחסים בין יהודים לערבים בישראל לשפל חסר תקדים. הבחירות הנוכחיות עומדות בצל אירועי הדמים של אוקטובר 2000. אחת התגובות של הציבור הערבי לשסע שנפער בעקבות המהומות בגליל ניתנה בפברואר 2001, שעה שמרבית הבוחרים הערביים, בעצת מנהיגיהם, החרימו את הבחירות לראשות הממשלה. רק 18% מבעלי זכות ההצבעה הגיעו לקלפיות, שיעור נמוך שעמד בניגוד מובהק לאחוזי השתתפות גבוהים בעבר.

השאלה המרכזית המנסרת בחלל האוויר כיום, היא האם התפנית החדה שהתחוללה בבחירות 2001 תחזור על עצמה. הסקרים מצביעים על שיעור ירידה מסוים בהיקף ההצבעה. חברי הכנסת הערביים מפגינים ביטחון עצמי ומאמינים כי דפוסי העבר יישמרו. אם אכן יחזרו הבוחרים הערביים אל הקלפיות בהמוניהם יעיד הדבר על דבקותם בפוליטיקה הפרלמנטרית המסורתית, על אמונתם בכנסת כמסגרת מאבק לגיטימית, ועל האמון שהם רוחשים לנציגי המפלגות המתחרות במגזר הערבי.

יש מקום, יחד עם זאת, לבחון באורח ביקורתי יותר את השלכות ההתפתחויות מאז 1999 על דפוסי ההצבעה של הציבור הערבי. משבר האמון בין המדינה לאזרחים הערבים לא קהה. נהפוך הוא; הוא מעמיק והולך. המשך ההתעלמות הממשלתית וחוסר הטיפול במכלול הבעיות המעיקות על האוכלוסייה הערבית החל במצוקת הקרקע, דרך היעדר תשתיות וכלה בחוסר תיעוש וקיפאון כלכלי - כל אלה מהווים קרקע פורייה לניכור מצטבר. כאמור, מעל מרחף צילם של 13 הרוגי אוקטובר 2000. תחת השפעת האינתיפאדה המתמשכת בשטחים וגידול במספר האזרחים הערבים המעורבים בפעילות עוינת, גברו ביטויי השנאה והגזענות מצד הציבור היהודי כלפי הערבים. אווירה שלילית זאת של הדרה והזנחה, תסכול ומרירות, תרמה רבות (לצד גורמים אחרים) להחלטה שלא להצביע ב-2001, וייתכן שתבוא לידי ביטוי גם בבחירות הקרבות.

שיקול נוסף שישפיע על ההכרעה אם להשתתף בבחירות או לא הוא היחס כלפי חברי הכנסת הערביים. בשנים האחרונות גברה אכזבתו של הציבור הערבי מהנהגתו הפרלמנטרית. הנתונים בסקר גבעת חביבה (ראה להלן) מצביעים על כך בבירור. הגידול במספר חברי הכנסת הערביים עמד ביחס הפוך ליכולתם לחולל שינוי של ממש במצבה של האוכלוסייה הערבית ולהביא מרפא

לחולליה. הם מעולם לא שותפו בקואליציה ממשלתית ולא הצליחו לנתב את כוחם הפרלמנטרי לעמדת מינוף פוליטי. הפוליטיקה הערבית הפרלמנטרית נקלעה למצב של שוליות והדרה.

נוכח מציאות זאת התפתחה בציבור הערבי בהדרגה תזה חלופית הגורסת כי אין לערבים מה לחפש בכנסת ישראל וכי, לעומת זאת, עליהם לשקוד על פיתוח מוסדות ייצוגיים משלהם. כך התעצמה הקריאה לפתח ערוצים חלופיים, חוץ-פרלמנטריים לכנסת, ועלתה הדרישה לפרלמנט ערבי נפרד. כך, למשל, גרס אסעד גאנס, כי אם יימנעו בוחרים רבים בבחירות הבאות, תידון האפשרות של "בחירת גוף פוליטי ערבי-פלסטיני שייבחר בבחירות ארציות ויהיה מעין מנהיגות לאומית לפלסטינים בישראל" (הארץ, 12.2.01). גם "בני הכפר" טענו שיש לנצל את ההתעוררות הלאומית כדי "להרכיב פרלמנט ערבי, אשר יארגן את המונינו מבחינה לאומית, יקבע את מהות הקשר עם הממסד הישראלי וישמש כלי מאבק שיחצוץ בפני היסחפות המונינו אל מאבק במסגרת הכנסת בלבד" (כל אל-ערב, 9.2.01).

תומכי הרעיון של מוסדות ייצוגיים, וביניהם בל"ד, מדגישים כי אין לראות בכך כיוון בדלני, אולם מתנגדיהם, בעיקר נציגי מק"י / חד"ש שוללים את הקו של הסתגרות לאומית המשרתת לדבריהם את הימין הקיצוני ומספקת אמתלה לשלטונות להמשיך באפליה ובקיפוח.

תנועה פוליטית נוספת, אשר הצעידה את רעיון המוסדות העצמאיים כברת דרך קדימה, היא התנועה האסלאמית. הפלג הדוגמטי בראשות שיח' ראיד צלאח הביע מאז ומתמיד התנגדות נמרצת להשתתפות בכנסת על יסוד טיעון דוקטרינאלי שלא תיתכן השתתפות אסלאמית במסגרת היונקת את הלגיטימציה שלה מריבונות העם היהודי.

ישנן, אפוא, מספר שאלות פתוחות הנוגעות להשתתפות הערבים בבחירות הקרבות. ראשית, נוכח המשך הקיטוב ביחסי יהודים-ערבי והניכור כלפי הממסד יקשה על המפלגות הציוניות להבטיח שיעור הצבעה גבוה. הליכוד אינו נוהג כמפלגת פטרונג' שבשלטון וממילא אחיזתו בקרב הערבים רופפת. מפלגת העבודה ייתכן ותתחזק עם בחירתו של עמרם מצנע כיו"ר, אך יש לזכור כי עליה להיחלץ מנקודת שפל חסרת תקדים אליה התדרדרה בבחירות 1999. שנית, הבחירות הקרבות יהיו מבחן כוח לתנועה האסלאמית. יש סימנים כי הפלג הדוגמטי מכה שורשים בקרב הערבים בישראל והשאלה היא האם יטיל את מלוא כובד משקלו כדי להביא להחרמת הבחירות ומה תהיה מידת ההיענות. שלישית, תלויה ועומדת מידת יציבותה של המערכת הפוליטית הערבית "הוותיקה" בדפוסיה המסורתיים. האם יבשרו בחירות אלה את קריסתה של הפוליטיקה הפרלמנטרית ואת עלייתו של הדגם הבדלני החלופי, עם או בלי תקופת ביניים של כאוס פוליטי? אם אכן כך יקרה, תהיה לכך השפעה מרחיקת לכת על מעמדו של המיעוט הערבי במדינת ישראל, ועל עתיד יחסיו עם הרוב היהודי.

ולבסוף, מעניין יהיה במיוחד לעקוב אחר אותם חברי כנסת ערביים שב-2001 עשו את כל שבכוחם כדי להניא את הבוחרים מלהשתתף בבחירות לראשות הממשלה - שכזכור לא נגעו לכיסאם האישי - ולבחון כיצד אותם פוליטיקאים מתפתלים היום כדי לשכנע את הציבור הערבי לפעול במהופך וליטול חלק בבחירות 2003 - בהן הם אלה העומדים למבחן.

2. גילוי דעת מטעם שוקי ח'טיב, יו"ר ועדת המעקב העליונה של הציבור הערבי בישראל

27.11.02

הבחירות לכנסת ה-16 תתקיימנה בתאריך 28.1.03, בצל התגברות הדיכוי והתוקפנות כלפי עמנו הפלסטיני בשטחים הכבושים, ובצל התגברות תופעות הגזענות והאיבה כלפי הציבור הערבי והנהגתו בישראל.

הימין הקיצוני הדוגל בטרנספר, העומד בראש הפירמידה הפוליטית בארץ, מנסה להוציא את הציבור הערבי ממעגל ההשפעה הפוליטית על-ידי מסע הסתה מתוכנן נגד חברי הכנסת הערבים, באמצעות חקיקת חוקים גזעניים, מנוגדים לדמוקרטיה ורק מעצם נוכחותו בארץ הזו.

הציבור הערבי נושא באחריות לאומית להשתתף ולפעול ברצינות כדי למנוע את הגעתה של ממשלה ימנית קיצונית שתמשיך את מדיניות הדיכוי והכיבוש, ותמשיך את מדיניות האפליה נגד הציבור הערבי שלנו.

מכאן, שומה עלינו בבחירות אלה להשמיע את קולנו באופן ברור לגבי כל הבעיות הגורליות העומדות על הפרק, ובמיוחד אלה הנוגעות לעתידנו, וגם לעתידם של שני העמים. זאת באמצעות

עדכן בחירות 2003, טלפון מס' 1

השתתפותנו הפעילה בבחירות הקרובות, במטרה להביא למספר גדול ככל שניתן של חברי כנסת שיפעלו באופן ברור למען הבעיות הלאומיות והאזרחיות שלנו, ובאמצעות הימנעות מהצבעה למפלגות ציוניות המתנכרות לזכויותינו הלאומיות והאזרחיות, והמתייצבות נגד השלום הצודק המבוסס על הקמת מדינה פלסטינית שבירתה ירושלים. בכך נגביר את משקלנו ואת השפעתנו הפוליטית הקולקטיבית.

מתוך אחריות זו, ומתוך האמון שאני רוחש להנהגת המפלגות הפעילות בקרב הציבור הערבי, אני פונה בזאת לגורמים, למפלגות ולתנועות הפוליטיות לשקוד על פיתוח הכלים הדרושים והצעדים המעשיים על-מנת למנוע את בזבוז הקול הערבי, וזאת מבלי לפגוע בעקרונות הדמוקרטיה והפלורליזם הפוליטי.

על בסיס קריאה זו, אעשה כל שביכולתי למען הגשמת מטרות אלה, שיבטיחו כי הקול הערבי יהיה אפקטיבי, ולמען העלאת השפעתו ונוכחותו הפוליטית.

בכבוד רב,

שוקי ח'טיב

יו"ר ועדת המעקב העליונה

של האוכלוסייה הערבית בישראל

3. ד"ר שרה אוסצקי-לזר*: מגמות בהצבעת האזרחים הערבים לקראת בחירות ינואר 2003

במלאת שנתיים לאירועי אוקטובר 2000 בתוך הקו הירוק יום המרכז היהודי-ערבי לשלום בגבעת חביבה סדרת סקרים בקרב מדגם מייצג מקרב האזרחים הערבים בישראל, כדי לבדוק את עמדותיהם בנושאים פוליטיים, לאומיים ואזרחיים. בין השאר נשאלו הנסקרים על כוונותיהם להצביע או לא להצביע בבחירות. הסקרים נערכו על ידי מכון "יאפא" בנצרת, בהנהלת עאס אטרש.

בסקר שנערך בספטמבר 2002 רק באזור המשולש, ועוד לפני שנודע על הקדמת הבחירות, ענו 46.6% מהנשאלים כי בכוונתם להצביע, 29.1% ענו בשלילה ו- 24.4% טרם החליטו.

שאלה דומה שהופנתה למדגם מייצג ארצי של כלל האוכלוסייה הערבית חודש לאחר מכן העלתה ממצאים דומים של המתכוונים להצביע, ואחוז גבוה יותר של נמנעים: 47.8%, 37.7% ו- 14.4% בהתאמה.

מייד לאחר שהוכרו על הקדמת הבחירות ונקבע מועדן ל-28 בינואר 2003, חזרנו ושאלנו על הכוונה להצביע, והפעם התבקשו הנשאלים להשיב גם למי יצביעו.

סקר זה נערך ב- 8-9 בנובמבר, בקרב מדגם מייצג של 756 נשאלים ערבים.

להלן עיקרי הממצאים שעלו מן הסקר:

רק כמחצית (54.6%) מהאזרחים הערבים כבר החליטו שישתתפו בבחירות, 30% הצהירו שלא ישתתפו ו- 15.4% טרם החליטו.

מבין אלה שהחליטו לבחור, 5.4% טרם החליטו למי, 2.2% יטילו פתק לבן ועוד 4% סרבו לגלות את כוונותיהם.

להלן התפלגות ההצבעה של שאר הנשאלים:

ההצבעה למפלגות הערביות יורדת בדרך כלל ועומדת על כ- 60%, לעומת כ- 70% בבחירות 1999:

רע"ם יורדת בצורה משמעותית, ומאבדת כמחצית מכוחה - 17.6% לעומת 30% ב-1999.

חד"ש מקבלת 16% לפי הסקר, ירידה מ- 21% ב-1999.

בל"ד (בשארה), שרץ בבחירות הקודמות עם טיבי ויחד קיבלו 16.8%, תקבל לפי הסקר 11.9%.

* הכותבת היא מנהלת המכון לחקר השלום, ומנהלת שותפה של המרכז היהודי-ערבי לשלום, בגבעת חביבה.

התנועה לשינוי בראשות אחמד טיבי מקבלת לפי הסקר 11.5%. שתייהן מגדילות את כוחן. אם ירוצו יחד, יקבלו למעלה מ- 23% ויוכלו להיות המפלגה המובילה, אך נראה שהדבר לא יקרה. המפלגה הערבית הלאומית (מוחמד כנעאן שפרש מרע"ם) מקבלת רק 2.5%.

מההצבעה למפלגות היהודיות עולה:

מפלגת העבודה עולה ל 12.6% ומגדילה את כוחה לעומת בחירות 1999 (אז קיבלה 7.4%), ככל הנראה בשל החזרה לשיטת ההצבעה בפתק אחד. הסקר נערך לפני בחירתו של עמרם מצנע ליו"ר המפלגה, בחירה שנראה כי תגדיל עוד את תמיכת הערבים בעבודה.

מרץ עולה ל- 8.3% לעומת 5% שקיבלה ב-1999 (טרם נקבע מי המועמד הערבי ברשימתה).

הליכוד, כמפלגת שלטון, עולה מ- 3.8% ל- 6.8%.

המפלגות היהודיות מקבלות יחד כ-30%.

הערכת ההנהגה הערבית

הסקר ביקש לבדוק את מידת שביעות הרצון של האזרחים הערבים מתפקוד הנהגתם ומוסדותיהם המייצגים. רוב הנשאלים, 42.4%, נתנו "בינוני" כציון כללי לתפקוד ההנהגה. למעלה מ- 20% אמרו כי הוא טוב או מצוין ואילו 37% הגדירוהו כרע או רע מאוד.

לשאלה הממוקדת על חברי הכנסת הערבים השיבו 47.5% כי הם מטפלים בענייני האוכלוסייה הערבית במידה "בינונית", 32% אמרו כי הם אינם עושים זאת וקצת יותר מ- 20% בטוחים כי חברי הכנסת אכן מטפלים היטב בעניינם.

חברי הכנסת הערבים גם נתפסים על ידי כרבע מהאזרחים הערבים כ"גוף המבטא ביותר את האינטרסים שלהם במדינת ישראל". הממשלה זוכה ל-11.3% ואילו ועדת המעקב העליונה רק 7.7%. אולם הנתון המעניין בשאלה זו מצביע על כך כי 33.4% מן הנשאלים סבורים שאף אחד מן הגופים הפוליטיים אינו מבטא את האינטרסים שלהם - לא הממשלה, לא הכנסת, לא העמותות ולא ועדת המעקב. תשובה זו מראה על אי שביעות רצון של האזרחים מן המוסדות המייצגים, הן ברמת המדינה והן ברמת הקהילה הערבית.

בהקשר זה מעניינת תמיכתם הגדולה של הנשאלים בהקמת גוף ייצוגי נבחר לכלל האוכלוסייה הערבית בישראל. 73.5% ענו כן, 19.7% - לא ול-6.8% אין דעה בנושא. יש להדגיש כי חלקים מהציבור הערבי אינם מיוצגים בוועדת המעקב כמו אוכלוסיית הדרוזים והאפוזיציות במועצות המקומיות ובעיריות.

תוצאות הסקר מצביעות להערכתנו על מגמה נמשכת של אבדן אמון במערכת הדמוקרטית הישראלית ותחושה שאין ביכולת הערבים להשפיע עליה. כמו כן מושפעת התנהגות פוליטית זו מאי שביעות רצון מתפקודם של חברי הכנסת הערבים ומן המוסדות המייצגים את האוכלוסייה.

מגמה זו של אכזבה מדרך הפעולה הדמוקרטית ואדישות כלפי הבחירות עלולה להביא, לדעתנו, להתרחקות נוספת של האזרחים הערבים מן המערכת הישראלית ולמגמה של ניכור ובדלנות.

הקריאה המאורגנת להחרמת הבחירות לראשות הממשלה שנערכו בפרברואר 2001, חוזרת עתה כבומרנג אל המפלגות הערביות, וכבר החל ויכוח פומבי האם יש להחרים גם את הבחירות הבאות. כמו כן לא ברור האם כל בעלי זכות הבחירה אכן הפנימו את החזרה לשיטת הבחירות הישנה ואת משמעויותיה לגבי דפוס ההצבעה הרצוי מבחינתם.

בשלב זה עדיין נערכות שיחות בין המפלגות השונות על מיזוגים, הליכה משותפת והסכמי עודפים, כך שהתמונה יכולה להשתנות עד לבחירות.

להלן התשובות המפורטות לשאלון:

1. האם תשתתף בבחירות לכנסת אשר יתקיימו בחודש ינואר 2003 :

תשובה	אחוז
כן	54.6
לא	30.0
לא החלטתי	15.4
סה"כ	100.0
N	508

2. לאיזו מפלגה תצביע:

תשובה	אחוז
הרשימה הערבית המאוחדת (רע"מ)	17.6
חד"ש	16.2
בלי"ד (עזמי בשארה)	11.9
התנועה הערבית לשינוי (אחמד טיבי)	11.5
המפלגה הלאומית הערבית (מוחמד כנעאן)	2.5
מפלגת העבודה	12.6
הליכוד	6.8
מרץ	8.3
שס	0.4
מפדל	0.4
עם אחד	0.4
לא החלטתי	5.4
פתק לבן	2.2
סודי	4.0
סה"כ	100.00
N	278

3. האם אתה בעד הקמת רשימה ערבית אחת אשר תתמודד לכנסת הבאה ותכלול בתוכה את כל המפלגות הערביות :

תשובה	אחוז
כן	80.7
לא	10.4
אין דעה	8.9
סה"כ	100.0
N	508

ג. סקרי דעת קהל

1. התייחסות עיתון התנועה האסלאמית לממצאי סקרי דעת קהל

התייחסות לסקר שבוצע בתאריכים 8-9 בנובמבר על-ידי "מכון יאפא" בנצרת, אשר הקיף מדגם של 756 נשאלים, הופיעה גם בעיתון **צוה אל-חק ואל-חריה** (15.11.02). עיתון זה מייצג את הפלג הצפוני בתנועה האסלאמית בראשות שיח' ראיד צלאח, אשר מרכזו באום אל-פחם.

להלן הממצאים הנוספים וניתוחם כפי שהופיעו בעיתון:

"ברור מתוצאות אלה כי ועדת המעקב, שנחשבת לפרלמנט של הערבים, איבדה את מעמדה באופן ניכר, במיוחד ש- 73.5% תומכים בהקמת גוף מייצג נבחר של האזרחים הערבים, בתור אלטרנטיבה לוועדת המעקב."

"לגבי הוצאת התנועה האסלאמית אל מחוץ לחוק, 58% אמרו שהחלטה גזענית, 20.8% אמרו שמדובר בניסיון לפגוע בכל האזרחים הערבים, ו- 12.1% סבורים שזו החלטה נכונה. לפי דעתם של עורכי הסקר, התומכים בהחלטה משתייכים לדתות אחרות, חילונים, או כאלה המתנגדים לתנועה האסלאמית. לשאלה על מידת ההשפעה של הוצאת התנועה האסלאמית אל מחוץ למסלול הפוליטי של האזרחים הערבים, ענו 20% כי הדבר לא ישפיע, 19.8% אמרו שהדבר יוביל להחרמת הבחירות, 20.2% ענו שהדבר יוביל למעבר למפלגות אחרות, 33.1% ענו כי הוצאת התנועה האסלאמית אל מחוץ לחוק תוביל להקמת תנועה או מפלגה אסלאמית תחת שם אחר."

עמדות כלפי האינתיפאדה

"46.9% אמרו שהם תומכים בהקמת מדינה פלסטינית בגדה וברצועה, 13.7% אמרו שהם תומכים במדינה דו-לאומית, 4.8% תומכים בהקמת מדינה אסלאמית על כל שטח פלסטין, 9.2% תומכים במדינה חילונית משותפת."

"17.6% תומכים בהעברת יישובים שנמצאים על הגבול למדינה הפלסטינית, 61.3% התנגדו לרעיון. 78% סירבו להסתפח אל המדינה הפלסטינית. המיעוט אשר תומך בהסתפחות הצדיק זאת בסיבות שונות, ביניהן העובדה שהם פלסטינים, או שהם סובלים מגזענות, או שיש להם קרובי משפחה בצד האחר. לגבי המתנגדים, 48.4% מהם אמרו שהסיבה להתנגדותם היא שהם התרגלו לחיות בישראל, 32.5% אמרו שהמעבר למדינה הפלסטינית הוא ויתור על המולדת ועל אחדות הציבור הערבי."

"65% מהנשאלים תמכו בהפסקת האינתיפאדה. 83% תומכים באינתיפאדה לא אלימה מצד שני הצדדים. 10.6% תומכים בהמשך ההתנגדות."

"לגבי תפקיד האזרחים הערבים באינתיפאדה, ענו 44% כי התפקיד הוא פוליטי, 22.2% אמרו כי התפקיד מתבטא בתמיכה מורלית וכספית, 19.6% - תפקיד נייטרלי, 10.3% - אין להם תפקיד בסכסוך הנוכחי."

"הסקר הראה כי קיימת אכזבה גדולה מהרמה הפוליטית במישור הארצי והמקומי, וירידה חדה במספרם של אלה המוכנים להשתתף במשחק הפוליטי הישראלי. מתברר גם שהאזרחים הערבים התעייפו מהאינתיפאדה ורוצים שהיא תיפסק, ושאין להם תפקיד פעיל באינתיפאדה."

2. סקר מכון "מותגים"

הסקר התפרסם בעיתון כל אל-ערב היוצא לאור בנצרת, בתאריך 22.11.02.

להלן ממצאי הסקר וניתוחם כפי שהופיעו בעיתון:

הסקר, שהקיף 512 נשאלים, מראה כי ציבור הבוחרים הערבי מתכוון להצביע ל- 4 רשימות ערביות עיקריות: הרשימה הערבית המאוחדת, בל"ד (בשארה), חד"ש, ותע"ל (טיבל). הסקר מצא כי רק 42% מהציבור הערבי יודע כי הח"כים בשארה וטיבל, אשר נבחרו ברשימה משותפת בבחירות 1999, התפצלו מאז. להלן תוצאות הסקר באשר למגמות ההצבעה של הציבור הערבי, כפי שפורסמו בעיתון:

המפלגה	אחוזי תמיכה
רע"מ	15.5
בל"ד	14.2
חד"ש	13.4
תע"ל	13.2
העבודה	6.9
מרץ	5.1
ליכוד	2.9
עם אחד	0.6
ש"ס	0.2
טרם החליטו	10.6
לא יצביעו (יחרימו)	17.0
לא מעוניינים לגלות	0.4
סה"כ	0100.
N	512

לגבי קואליציות אפשריות בין המפלגות הערביות, השיבו 31% מהנשאלים כי הם תומכים בקואליציה בין רע"מ לתע"ל; קואליציה כזו תקבל 5-6 מנדטים. 26.9% מהנשאלים השיבו כי הם תומכים בקואליציה בין חד"ש לתע"ל; קואליציה כזו תקבל כמעט 5 מנדטים.

לדברי העיתון, פרשנים אומרים שהעובדה שהציבור הערבי לא יודע כי בשארה טיבל התפצלו משמעותה שכאשר הנשאלים משיבים "בל"ד" הם מתכוונים לבשארה וטיבל ביחד, וכי כשליש מתומכי טיבל התכוונו אליו כאשר הם ענו "בל"ד".

ד. לקט מן העיתונות

1. הערכות כלליות

להלן לקט התבטאויות מפי חברי כנסת ואישי ציבור ערבים, כפי שפורסמו בעיתון **כל אל-ערב** (8.11.02) בכתבה שכותרתה: **"איך תנהגנה הרשימות הערביות בבחירות לכנסת ה-16?"**

- ח"כ מחמד ברכה (חד"ש): "אני לא חושב שהחזרה לשיטת הבחירות הקודמת תשפיע לרעה על המפלגות הערביות. מה שדרוש הוא פעילות משותפת ערבית-יהודית נרחבת ככל האפשר."
- ח"כ עבד אל-מאלכ דהאמשה (רע"מ): "ההחלטה האסטרטגית של התנועה האסלאמית הייתה ועודנה לרוץ לבחירות. קריאתנו לרשימה ערבית מאוחדת עומדת בעינה."
- ח"כ עזמי בשארה (בל"ד): "הרעיון של רשימה ערבית מאוחדת עולה בקנה אחד עם ההגות הפוליטית שלנו. אם זה לא יתממש, זכותנו לרוץ בבחירות באופן עצמאי."
- ח"כ טלב אל-צאנע (מד"ע): "מפלגתנו מחויבת לרשימה המאוחדת [רע"מ]. אנו לא מציבים ולא נציב קווים אדומים בפני כל מפלגה שהיא להצטרף."
- ח"כ מחמד כנעאן (המפלגה הלאומית הערבית): "נתאמץ ככל יכולתנו כדי להשיג את הקואליציה הרחבה ביותר. אם ניכשל, נרוץ לבחירות בנפרד."
- ח"כ האשם מחאמיד (חזית האחדות הלאומית): "לא נרוץ לבחירות באופן עצמאי. הציבור הערבי יעניש את המפלגות ששימו טריז בפני אחדות ערבית."
- ד"ר אחמד טיבי (התנועה הערבית לשינוי): "החלטתנו היא לרוץ לבחירות באופן עצמאי. אם יהיו מגעים להתלכדות ערבית נרחבת, אנו נהיה חלק מכך."
- ח"כ נואף מצאלחה: "עומדות בפני 3 אפשרויות: פרישה מהחיים הפוליטיים, הצטרפות למפלגה ערבית, או לרוץ לבחירות עם עמיר פרץ."
- רג'א אגבאריה (מזכיר הפלג האחד של תנועת "בני הכפר"): "נחרים את הבחירות. אני בעד בחירת פרלמנט ערבי."
- מחמד כנאענה (מזכיר הפלג השני של תנועת "בני הכפר"): "נפתח במסע בחירות במגזר הערבי הקורא להחרים את הבחירות."
- שיח' ראיד צלאח (ראש הפלג הצפוני בתנועה האסלאמית): "לחברי התנועה האסלאמית יש זכות לקבל החלטה האם להצביע או לא. הכנסת מהווה בימה למחאה, ותו לא."
- ח"כ צאלח טריף (העבודה): "אני ארוץ לבחירות עם מפלגת העבודה. אני לא רואה את עצמי בשום מפלגה ערבית, בשל הפיצול השורר בקרב המפלגות הערביות."

2. שאלת החרמת הבחירות

- ד"ר ג'מאל זחאלקה, דובר בל"ד, הגיב על סקרי דעת הקהל המצביעים על ירידה בשיעור השתתפות הערבים בבחירות ועל קריאתם של כמה חוגים להחרים, באומרו: "מערכת הבחירות עוד לא התחממה, ותעמולת הבחירות עוד לא התחילה. האחוזים הנמוכים שכמה סקרים מציינים, ישתנו במהירות במהלך מערכת הבחירות." בעניין הקריאות להחרמת הבחירות אמר זחאלקה: "זה אינו דבר חדש, אולם השפעתם של חוגים אלה שולית, לא מורגשת, והשפעתם החברתית היא מזערית. לדעתי, דווקא עמדתם ודרישתם זו תעודד את האנשים ואת הציבור הערבי להצביע, משום שקריאות אלה להחרמה אינן מקובלות על הציבור הערבי. ההצבעה היא זכות דמוקרטית, שצריך לנצלה ולא לוותר עליה. קריאה זו להחרמת הבחירות מדברת על המניעים, אך מתעלמת מהתוצאות ומהמטרות. השאלה היא האם יש להם תכנית פעולה אלטרנטיבית? האם החרמת הבחירות תפתור את הבעיות הסבוכות של הציבור הערבי? התשובה היא 'לא'." (אתר האינטרנט של פצל אל-מקאל, 3.12.02)

- "בני הכפר" הקימו צוות שירוף במערכת הבחירות במצע הקורא להחרמן. תחת הסיסמה "כן להחרמת הבחירות" (נעם למקאטעת אל-אנתח'אבאת) ערכה תנועת בני הכפר ישיבה מכינה בנצרת. מזכ"ל תנועת בני הכפר, מחמד כנאענה, הדגיש את נחישותה של התנועה להיכנס למערכה בקריאה להחרים ולא להצביע, ודחה את טיעוני המפלגות הערביות כי ההחרמה "משרתת את הימין". חבר הלשכה המדינית, סהיל צליבי, הדגיש כי חששן של המפלגות הערביות לכיסאן הוא שמניע אותן לתקוף את הקריאה להחרמה ואת תנועת בני-הכפר. (כל אל-ערב, 29.11.02)
- ועדת ההסכמה הלאומית (לג'נת אל-ופאק אל-וטני) פרסמה גילוי דעת לקראת הבחירות לכנסת ה-16, הקורא לציבור הערבי לדאוג לכך כי "שיעור הצבעה יהיה גבוה ככל שניתן; שיהיו כמה שיותר חברי כנסת; ושתיינה כמה שפחות רשימות." בגילוי הדעת מסבירה ועדת ההסכמה: "על-מנת להגן על האינטרסים שלנו ועל עתיד הדורות הבאים שלנו, חובה עלינו להביא כמה שיותר חברי כנסת ערבים לכנסת. לשם כך, אנו קוראים להקים את הקואליציה האפשרית הרחבה ביותר בין המסגרות הפוליטיות, מתוך דאגה לכוחו ולהשפעתו של הקול הערבי על ההחלטה הפוליטית, וכדי למנוע התפוררות ובזבוז קולות ולאובדן משאבים." על גילוי הדעת חתומים סמיח אל-קאסם, מחמד עלי טה, מחמד זידאן, אליאס ג'בור, וסעיד ראבי [הערת העורך: ועדה בהרכב דומה, תחת שם זהה, פעלה גם בבחירות 1999 במטרה להביא לאחדות שורה, אך מאמציה לא צלחו] (כל אל-ערב, 22.11.02)
- קריאה חד משמעית מצידו של זוהיר אנדראוס, עורך העיתון כל אל-ערב, להקים תנועת מחאה שתשכנע את הציבור הערבי להחרים את הבחירות. הוכח מעל לכל ספק, אמר, כי שחברי הכנסת הערביים, במיוחד בכנסת ה-15, הם בגדר "נוכחים נפקדים"; השפעתם בבית המחוקקים שואפת לאפס. (הארץ, 18.11.02)
- עזמי בשארה אינו מתרשם מהדיבורים על אדישות במגזר הערבי. התחרות בין המפלגות הערביות תגרום להתעוררות בקרב הציבור (ידיעות אחרונות, 15.11.02)
- כמה תנועות חוץ פרלמנטריות במגזר הערבי מנהלות מו"מ להקמת תנועת מחאה שמטרתה החרמת הבחירות לכנסת. בין אלה נמנים הפלג הצפוני של התנועה האסלאמית, תנועת בני הכפר וחוגים אינטלקטואלים עצמאיים (מעריב, 11.11.02)
- עיתון סינארה מעריך לאור נתוני סקרים: רוב המפלגות והרשימות הערביות לא תעבורנה את אחוז החסימה וזאת בשל כוונתם של מרבית המרואיינים להימנע מהצבעה (סינארה, 8.11.02)

3. רשימה ערבית משותפת

- מגעים להקמת קואליציה בין התנועה הערבית לשינוי לבין חד"ש והרשימה הערבית המאוחדת. מהמגעים המתנהלים בין התנועה האסלאמית לבין תע"ל ברור כי הנהגת התנועה האסלאמית מעוניינת שטיבי יהיה במקום השני ברע"מ. עבד אל-והאב דראושה הודיע כי הוא אמנם מברך בחום את טיבי, אולם צריך לשמור את המקום השני לחי"כ טלב אל-צאנע, וכי המקום השלישי צריך להיות שמור לתע"ל. בכיר בחד"ש אמר כי חד"ש מעדיפה להקים קואליציה עם בל"ד ועם תע"ל, אך אם הדבר לא יתאפשר, חד"ש תצטרך לבחור בין בל"ד לבין תע"ל, וכי הוא מעדיף שהקואליציה תהיה עם תע"ל, והוא מעדיף את טיבי על בשארה. עיתון "הארץ" תיאר את טיבי בתור "תחמושת פוליטית", שכל הצדדים שואפים להקים איתו קואליציה. (סינארה, 29.11.02)
- בשארה: מפלגתו מוכנה לאחדות בין שלושת הגופים אותם הוא מגדיר כמובילים בקרב הציבור הערבי - התנועה האסלאמית, בל"ד וחד"ש. "נהיה מוכנים להקריב הרבה למען שותפות כזאת. נשמח מאד אם היא תתאפשר ונשמח אם רק שתיים מתוך שלוש המפלגות יתאחדו" (ידיעות אחרונות, 25.11.02)
- לאחרונה מתקיימים מגעים בין שיח' עבדאללה נמר דרויש, מייסד התנועה האסלאמית, לבין חי"כ ד"ר עזמי בשארה, על ריצה בבחירות הקרובות באמצעות רשימה משותפת של בל"ד עם מפלגתו של חי"כ תופיק חיטיב, אל-אצלאלח ("הרפורמה"). שיח' דרויש דורש את המקום השני ברשימה לחי"כ תופיק חיטיב, הנהנה מתמיכתו של דרויש, בעוד שבשארה מציע למועמד של דרויש את המקום השלישי (סינארה, 22.11.02).

- ההערכות הקיימות הן שקלושים הסיכויים להקמת רשימה ערבית משותפת שתרוץ לכנסת. במקרה הטוב, יתמודדו בבחירות הבאות רק שני גושים מרכזיים: הגוש האסלאמי (התנועה האסלאמית ומד"ע) והגוש הלאומי (טיבי, בשארה וחד"ש) (מערב, 11.11.02).
- במאמר עמדה, מנמק ודיע אבו נסאר מדוע, לדעתו, לא יקום גוש מפלגות ערביות שיוכל לייצר עבור הציבור הערבי מסה גדולה יותר של מנדטים, על אף העובדה שהציבור הערבי חפץ בכך (ידיעות אחרונות, 11.11.02).
- ח"כ לשעבר, עבד אל-והאב דראושה, קורא לציבור הערבי שלא להצביע למען מפלגות יהודיות (הארץ, 11.11.02).

4. התנועה האסלאמית

- הסכם רוטציה בתוך התנועה האסלאמית בין ח"כ דהאשמה לבין אבראהים אל-עמור; נציגי התנועה האסלאמית בנגב התעקשו להבטיח מקום לנציגם, אל-עמור, להיכנס לכנסת; חוגים ברע"מ דוחים את דרישתו של סלמאן אבו אחמד להיות במקום השני. (כל אל-ערב, 29.11.02)
- התנועה האסלאמית קבעה את שלושת מועמדיה הראשונים לרשימה הערבית המאוחדת (רע"מ: 1) עבד אלמאלכ דהאמשה, ראש הרשימה הערבית המאוחדת; 2) סלמאן אבו-אחמד, סגן ראש העיר נצרת; 3) אבראהים אל-עאמור, מהנגב. (סינארה, 22.11.02)
- שיח' אבראהים צרצור, ראש הפלג הדרומי בתנועה האסלאמית, סיכם את עמדתו לגבי הבחירות באומרו כי "צריך לשכנע את האזרח הערבי להצביע". שיח' צרצור הוסיף: "הגיע הזמן לגבש מצע פוליטי ברור שייצג קודם כל את התנועה האסלאמית, וכן מצע פוליטי משותף בינינו לבין [המפלגות] האחרות ברשימה הערבית המאוחדת [רע"מ]. ... המפלגות הערביות צריכות להסכים על שלושה דברים: ראשית, שהאזרח הערבי ייצא להצביע. הדרך הקצרה ביותר להבטיח זאת היא אחדות משכנעת של המגזר הערבי. שנית, הסכם על הדרך להתמודד מול המפלגות הציוניות. שלישית והכי חשוב, לסכם על אמנת כבוד, אשר לפיה ההתאבדות הפנימית לא תפגע באינטרס של המפלגות הערביות." (סינארה, 22.11.02)
- שיח' ראיד צלאח, ראש הפלג הצפוני בתנועה האסלאמית: "אנו מברכים על פלורליזם מפלגתי ופוליטי כל עוד שומרים על הידברות, כבוד ושיתוף פעולה." הדברים נאמרו במהלך האפטאר [סעודת סיום יום הצום בחודש רמדאן] שקיימו שיח' צלאח ושיח' כמאל ח'טיב באום אל-פחם לחברי הכנסת הערבים, לשוקי ח'טיב, יו"ר ועדת המעקב העליונה, ולד"ר איהאב אל-שריף, מיופה הכוח בשגרירות מצרים בישראל. [יצוין כי עמדתו הרשמית של שיח' צלאח דוגלת בהחרמת הבחירות לכנסת, ואילו כאן הוא נמנע מלהציג עמדה זו, ונקט עמדה נייטרלית] (כל אל-ערב, 22.11.02)
- דהאמשה ימשיך כראש התנועה לכנסת (הארץ, 21.11.02).
- שיח' ג'מעה קצאצי, לשעבר ראש עיריית רהט, מתכוון להציג את מועמדו מועמדותו מטעם התנועה האסלאמית בנגב. אם קצאצי אכן יציג את מועמדו, תיווצר בעיה לח"כ טלב אל-צאנע, שגם הוא מייצג את הערבים בנגב. מקור בתנועה האסלאמית אמר: "אנו נוטים לקואליציה עם טיבי." המקור הוסיף כי התנועה האסלאמית משוכנעת כמעט לחלוטין כי עליה לכוון קואליציה עם התנועה הערבית לשינוי בראשות ד"ר אחמד טיבי, וכי יוצע לטיבי מקום בכיר מאד ברשימה [המשותפת בכנסת, רע"מ]. (סינארה, 15.11.02)

5. חד"ש

- ח"כ תמר גוז'נסקי לא תתמודד בבחירות לאחר שהתברר, כי תקנון המפלגה מקשה עליה להציג שוב את מועמדותה לחד"ש (ידיעות אחרונות, 27.11.02)
- ח"כ מחמד ברכה, בתגובה לשמועות כי המקום השלישי ברשימת חד"ש ישוריין למועמד ערבי ורק המקום רביעי ישוריין ליהודי: "אין כוונה בחד"ש לשריין את המקום השלישי למועמד ערבי." [למקום השלישי אכן נבחר עו"ד דב חנין, בועידה האחרונה של המפלגה, בתאריך 30.11.02] (כל אל-ערב, 22.11.02)

- הפורום הקומוניסטי בישראל (**אל-מנדא אל-שיועי פי אסראיל**) פרסם גילוי דעת בו הוא קרא לציבור הערבי להקים רשימה משותפת ומאוחדת עם גורמים נאורים וגורמים דמוקרטיים יהודיים, במטרה להכניס כמה שיותר חברי כנסת בכנסת הבאה. (**פנורמה**, 22.11.02)
- המזכ"ל החדש של המפלגה הקומוניסטית הישראלית, ח"כ עצאם מחיול, בראיון מקיף: "חיזוק המפלגה הוא מפתח הזהב לחיזוק החזית". (**סינארה**, 8.11.02)

6. מד"ע

- המפלגה הדמוקרטית הערבית בחרה את חמשת מועמדיה הראשונים: טלב אל-צאנע, עאדל חימאסה, ד"ר חסן תיתי, סאלם אל-עטאונה, ויונס ג'בארין; דראושה: "הרשימה הערבית המאוחדת תשמור על ההרכב הנוכחי שלה, תוך אפשרות להקים קואליציה עם גורמים לאומיים ערבים אחרים; אין מקום למחמד כנעאן ותופיק ח'טיב בתוך הרשימה המאוחדת"; כנעאן: "דראושה הוא רק בורג קטן בתוך הרשימה ולא ממקבלי ההחלטות!" דראושה אישר כי מתנהלים מגעים עם התנועה ערבית לשינוי. בתשובה לשאלה מה אם ד"ר אחמד טיבי יציב תנאים, אמר דראושה: "אין שום תנאים. הרשימה הערבית המאוחדת הוקמה בשנת 1996 בתור קואליציה אסטרטגית. יש עיקרון מקודש, שאיש לא יכול לשנותו, והוא שהמועמד הראשון הוא מטעם התנועה האסלאמית, והשני מטעם המפלגה הדמוקרטית הערבית. אנו מקדמים בברכה הצטרפות של טיבי לרשימה המאוחדת. זה יגביר את כוחה של הרשימה ויועיל לתנועה הערבית לשינוי." (**כל אל-ערב**, 29.11.02)

7. בל"ד

- ד"ר ג'מאל זחאלקה, דובר הברית הלאומית הדמוקרטית: "צירוף אחמד טיבי בשנת 99 הייתה טעות שלא תחזור"; "איננו מסכימים שקואליציה תהפוך להצגה בתקשורת." בתשובה לשאלה האם תקים בל"ד קואליציה עם חד"ש, השיב זחאלקה: "אנו אומרים להם [לחד"ש]: 'אם אתם רוצים קואליציה עם טיבי, שיהיה לכם לבריאיות. אנו מסרבים להיות חלק מתמרון שתכליתו לשווק את טיבי בתוך חד"ש'. אנו מצדנו פנינו עשרות פעמים לכל מנהיגי חד"ש כדי לקיים תיאום ומו"מ, ולא קיבלנו מהם שום תגובה." (**כל אל-ערב**, 29.11.02)
- יו"ר בל"ד, ח"כ עזמי בשארה, הציע לפני שבועיים את המקום השני ברשימת בל"ד לכנסת לד"ר אילן פפה, מחד"ש, שמצדו סירב להצעה. (**סינארה**, 29.11.02)

8. אל-אצלאח - מפלגה חדשה

- ח"כ תופיק ח'טיב, ראש מפלגת **אל-אצלאח**: "ניהלנו מו"מ עם הרשימה המאוחדת במטרה להקים קואליציה. אם נצליח בכך, אתפטר לטובת המועמד השני במפלגתי; מפלגתי ניהלה מו"מ עם בל"ד, ודרשנו לקבל את המקום השני"; שיחי' עבדאללה נמר דרויש תומך בקואליציה בין ח'טיב לכנעאן. נודע כי ח"כ תופיק ח'טיב עשוי להקים קואליציה עם המפלגה הלאומית הערבית, בראשות ח"כ מחמד כנעאן, וכי קואליציה זו זוכה לתמיכת שיחי' עבדאללה נמר דרויש. תגובת ח'טיב: "השמועות האלה נכונות." ח"כ ח'טיב אישר כי מתנהלים מגעים בין בל"ד למפלגת אל-אצלאח, וציין כי בפגישה הבאה יציע לבל"ד את האפשרות לצרף את המפלגה הלאומית [הערבית, של כנעאן] לקואליציה זו. (**כל אל-ערב**, 29.11.02)
- ח"כ תופיק ח'טיב: "לא בטוח שאשתתף בבחירות." ח'טיב הוסיף כי המניע להקמת מפלגתו, **אל-אצלאח**, הוא שאין היום מפלגה ערבית המטפלת בנושא החברתי במגזר הערבי. לדברי ח'טיב, במפלגה חברים ראשי מועצות מהמשולש, ומי שבירכו על הקמת המפלגה הם אנשי עסקים במשולש הדרומי, וח"כ נואף מצאלחה. ח"כ ח'טיב טען כי ישתתף בבחירות הקרובות רק בשיתוף עם מפלגות אחרות, ובמסגרת זו הוא פנה אפילו למפלגת "עם אחד" בראשות עמיר פרץ, אך לא קיבל עדיין תשובה. לדברי ח'טיב, קיים דמיון רב בין המצע של **אל-אצלאח** לבין המצע של "עם אחד" (**כל אל-ערב**, 22.11.02)

- ח"כ תופיק ח'טיב רשם באופן רשמי את מפלגת **אל-אצלח** והכריז: "אני התנתקתי מהתנועה האסלאמית ומהרשימה הערבית המאוחדת. אין מה לדבר על הסדר כלשהו איתם." ח"כ ח'טיב הדגיש כי מפלגתו סיכמה כי תנהל במשותף עם המפלגה הלאומית הערבית, בראשות ח"כ מחמד כנעאן, מגעים עם מפלגות ותנועות ערביות אחרות כדי לרוץ בבחירות לכנסת. ח'טיב אמר כי הוא הקים את מפלגת **אל-אצלח** כבר לפני שנה, וכי הוא התנתק מהתנועה האסלאמית ומהרשימה הערבית המאוחדת כבר בפברואר 2001, למרות שהוא לא סגר את הדלת בפניהם באופן סופי. ח'טיב הגיב על השמועות בדבר המגעים בין **אל-אצלח** לבלי"ד, ואמר שהוא לא בטוח אם מפלגתו קרובה יותר לבלי"ד או לתנועה האסלאמית אך בכל מקרה המגעים עם כל הגורמים נמצאים עדיין בחיתוליהם. ח'טיב סיכם ואמר כי הוא מקווה שהמגזר הערבי ייוצג לכל היותר בשלוש מפלגות. (**פנורמה**, 22.11.02)

9. מפלגות ציוניות

- **מרץ**: עשרה חברים ערבים מתחרים על המקום העשירי ברשימת מרץ. ח"כ חסניה ג'בארה: "נדרוש מהנהגת מרץ לשריין 2 מקומות לערבים בעשרת הראשונים" [בינתיים נבחר ד"ר פיצל עזאזיה למקום העשירי ברשימת מרץ, בועידת המפלגה האחרונה, 2.12.02] (**כל אל-ערב**, 29.11.02)
- **עם אחד**: ע'סאן מקלשי, ראש צוות הבחירות של מפלגת "עם אחד" במגזר הערבי: "לא נקים שום קואליציה עם מפלגה ערבית כלשהי." מקלשי טען כי השמועות על קואליציה עם ח"כ תופיק ח'טיב אינן נכונות. ח"כ נואף מצאלחה הצטרף לצוות הבחירות הארצי של מפלגת "עם אחד", בראשות עמיר פרץ. [יצוין כי מצאלחה פרש ממפלגת העבודה ביוני 2002] (**סינארה**, 22.11.02)
- **העבודה**: יוסי ביילין, ח"כ מטעם העבודה, אמר שממשלה בראשות עמרם מצנע, אם תיבחר, תהיה "ממשלת רבין 2". ביילין אמר כי הוא דורש מהציבור במגזר הערבי לצאת אל הקלפיות ולהצביע, ולא להחרים את הבחירות, משום שהבחירות הבאות תהיינה מכרעות לגבי גורל המדינות ותושביהן בשנים הבאות. (**אתר האינטרנט של פנורמה**, 2.12.02)
- **העבודה**: מזכיר הממשלה לשעבר, עו"ד יצחק הרצוג: "אם איבחר לכנסת, אפתח לשכה פרלמנטרית במגזר הערבי כדי לטפל בבעיותיו." עו"ד הרצוג, בן 42, הציג את מועמדותו לרשימת מפלגת "העבודה". (**סינארה**, 29.11.02)
- **העבודה**: נודע כי ח"כ צאלח טריף יתמודד ללא מתחרה על המקום העשירי במפלגת העבודה, המובטח למחוז הערבי והדרוזי, לאחר שמאלף בדר הודיע כי הוא מוותר על הצגת מועמדותו. טריף אמר: "זה מראה על האמון הרב שאני זוכה לו בקרב נציגי מפלגת העבודה במגזר הערבי והדרוזי, ובתוך העדה. אני גאה באמון הזה, ומחויב לו." (**כל אל-ערב**, 29.11.02)
- **העבודה**: שלושה מתמודדים מתחרים על המקום הערבי במפלגת העבודה. ח"כ נואף מצאלחה יבטל את מועמדותו ויפרוש מהחיים הפוליטיים. המועמד ע'אלב מג'אדלה: "הבטחת המקום ה-19 אינה מהווה זלזול בקול הערבי, אלא מצביעה על חוסר אמון בכך שהערבים יצביעו למפלגה; מפלגת העבודה אינה נוהגת בחבריה הערבים כשותפים, והשינוי יתרחש לאחר הבחירות." (**כל אל-ערב**, 29.11.02)
- **העבודה**: עמרם מצנע, היו"ר הנבחר של מפלגת העבודה: "לא התגאיתי בשותפות עם שרון בצבא, ואיני מתגאה בשותפות איתו בהנהגת המדינה." מצנע הוסיף: "נענשנו קשות על-ידי המגזר הערבי והעונש הוא אריאל שרון. אני סבור שהעונש קשה ומספיק, ולכן אני פונה לאזרחים הערבים שיצביעו למפלגת העבודה. אני שונה לחלוטין מאהוד ברק, וגם לא אהבתי את המדיניות שלו. אני סבור כי אהוד ברק הסב לנו נזק עצום, ואנו צריכים לפעול רבות מחדש כדי לזכות באמונם של האזרחים הערבים. ... אם אזכה בראשות הממשלה, אבצע מספר צעדים ותוכניות כדי לתת לאזרחים הערבים את זכויותיהם במלואן. עמדותי בראש עיריית חיפה במשך עשר שנים, טיפול בבעיות שם בחוכמה ובתבונה, וכך אנהג בתפקידי בתור ראש ממשלה." (**כל אל-ערב**, 22.11.02)
- **העבודה**: ח"כ צלי רשף בראיון: "שנות שלטונם של ברק ושל שרון - מהגרועות בתולדות המדינה"; "השתתפות מפלגת העבודה בממשלת האחדות הייתה טעות גדולה שהסבה לה

נזק עצום"; "אני מקווה שנוכל, אנחנו וח"כים ערבים, לגבש תכנית פעולה משותפת שתתרכז בשירות המגזר הערבי. לדעתי, הגיע הזמן שההנהגה הערבית בישראל תשקיע מאמץ רציני לטיפול בבעיות המגזר הערבי, כמו שוויון זכויות"; "ניתן לבנות קואליציה נרחבת בין ח"כים ערבים לח"כים ממפלגות העבודה ומרץ, ואפילו מהימין, ולהמשיך לדון במתינות בנושא הפלסטיני, תוך העלאת רעיונות ללא התלהמות, כפי שבד"כ קורה אצלנו בויכוח פוליטי." (פנורמה, 22.11.02)

- **העבודה:** ח"כ יוסי כץ, ראש צוות הבחירות של עמרם מצנע ומפלגת העבודה במגזר הערבי, אמר במסיבת עיתונאים שהתקיימה במלון "אל-עין" בנצרת: "לא ניתן להשוות בין ברק לבין מצנע, שמיישם את עיקרון הדו-קיום בחיפה מזה עשר שנים". כאשר נשאל מדוע יאמין הציבור הערבי למצנע לאחר שניזוק מברק, השיב ח"כ כץ: "יש הבדל גדול בין מצנע לברק, משום שברק קפץ למים הפוליטיים ישירות מהצבא וביצע טעויות רבות, בעוד שמצנע עזב את הצבא מזמן ושימש בתור ראש עיריית חיפה. ... מצנע מבצע בפועל כל מה שהוא מבטיח, וזה מה שיהיה אם הוא יזכה בראשות הממשלה." (כל אל-ערב, 15.11.02)
- **ליכוד:** אחמד נצאצרה, סגן ראש העיר רהט, הציג את מועמדותו למקום המשוריין לערבי ברשימת הליכוד. נצאצרה בן 39, נשוי, אב ל-8 ילדים, מכהן בתפקיד סגן ראש העיר רהט ב-4 השנים האחרונות. (כל אל-ערב, 22.11.02)

10. מעורבות הרשות הפלסטינית בבחירות

- עזמי בשארה: לגיטימי שהרשות תתערב בבחירות בישראל. יו"ר בל"ד משוכנע כי על הרשות לנסות ולהשפיע על דעת הקהל הישראלית בבחירות (ידיעות אחרונות, 25.11.02)
- המופתי של ירושלים, שיח' עכרמה צברי, קרא לערביי ישראל להתאחד ברשימה ערבית אחת לקראת הבחירות. ראשי מפלגות ערביות: זו לא התערבות בבחירות בישראל; ההצעה מבורכת (מעריב, 3.11.02)

11. שונות

- ג'אק יעקוב, מקים המפלגה החדשה ["האלטרנטיבה הכלכלית"]: "התגובות וההתעניינות במפלגתנו החדשה עולות על כל הציפיות. מתקיימים מגעים עם כמה גורמים". הוא הוסיף: "ברור כי מפלגתנו מושכת תומכים רבים וחברים לשעבר במפלגות ערביות. אנו מקיימים התייעצות עם הגורמים העיקריים המרכיבים את המפלגה, שהם תנועת העצמאיים הערבים, קבוצת הנגב בראשות סלאמה אבו-פריח, וקבוצות ואישים אחרים." (כל אל-ערב, 29.11.02)
- מפלגה חדשה קמה במגזר הערבי בשם "האלטרנטיבה הכלכלית" (אל-בדיל אל-אקתצאדי), בראשות ג'אק יעקוב, מעצב אופנה מחיפה. מאחורי הקמת המפלגה עומדים אנשים מהאקדמיה, אנשי עסקים, סוחרים ובעלי מקצועות חופשיים. יעקוב אמר כי הקמת המפלגה נבעה מהתסכול מהמפלגות הערביות ומהקו הפוליטי שלהן, שבמשך 55 שנה עוסקות בענייני המזרח התיכון ובעניינים פלסטיניים, ואילו מפלגתו תעסוק בעניינים כלכליים הנוגעים למגזר הערבי, כמו אבטלה ועוני. יעקוב טען כי הם מאוכזבים מהמפלגות הציוניות, ולכן המפלגה שלהם דוגלת בכלכלה ערבית עצמאית. "שערבי יקנה מערבי", כדבריו. יעקוב הוסיף כי מפלגתו לא מוכנה לנהל מגעים עם המפלגות הערביות, משום שהיא מעלה על סדר היום עניינים אחרים (פנורמה, 22.11.02)

ה. נתוני רקע**

1. הצבעת הערבים בבחירות לכנסת מאז קום המדינה

שאר המפלגות היהודיות	מפלגת העבודה	רשימות ערביות *	מק"י רק"ח חד"ש	אחוז השתתפות	קולות כשרים	הכנסת שנה
40	10	28	22	79	26,332	1949
18	11	55	16	86	58,984	1951
23	14	48	15	90	77,979	1955
37	10	42	11	85	81,764	1959
28	10	40	22	83	86,843	1961
26	13	38	23	82	106,342	1965
15	17	40	28	80	117,190	1969
23	17	27	37	73	133,058	1973
23	11	16	50	74	145,925	1977
22	29	12	47	68	164,862	1981
24	26	18	32	72	199,968	1984
25	16	26	33	74	241,601	1988
33	20	24	23	70	273,920	1992
17	16	30	37	77	307,497	1996
22	8	48	22	75	321,444	1999

* כולל ערים מעורבות

2. תוצאות ההצבעה למפלגות העיקריות בבחירות לכנסת ה- 15 (1999)

המפלגה	ערבים (ללא ערים מעורבות)	כלל-ארצי
אמת (העבודה)	24,382	7.43%
חד"ש	69,867	21.29%
רע"מ	100,226	30.53%
מרצ	16,462	5.02%
מחל (ליכוד)	4,247	1.29%
בלי"ד	55,148	16.80%
פה (מפלגת המרכז)	5,532	1.69%
ש"ס	11,656	3.55%

3. הצבעת הערבים: השוואה בין שלוש מערכות הבחירות הקודמות

** מקור: אסעד גאנם, שרה אוסצקי-לזר, "ההצבעה הערבית בבחירות לכנסת ה- 15", סקירות על הערבים בישראל (מס' 24), גבעת חביבה: המכון לחקר השלום, אוקטובר 1999.

1999	1996	1992	המפלגה
21.29%	*37.00%	23.20%	חד"ש
30.55%	**25.40%	15.20%	רע"מ
16.80%	0.00%	0.00%	בלי"ד
7.43%	16.60%	20.30%	העבודה
5.02%	10.50%	9.70%	מרצ
4.84%	5.20%	19.30%	ליכוד + דתיות
14.07%	5.30%	12.30%	אחרים
75.0%	77.0%	69.7%	אחוז ההצבעה

* כולל בלי"ד

** כולל התנועה האסלאמית